

Troçki'nin felsefe defterlerinden Hegel ve diyalektik notları

Kaynak: *Trotsky's Notebooks 1933-1935 — Writings on Lenin, Dialectics and Evolutionism*, Rusça'dan İngilizce'ye çeviri: Philip Pomper, iUniverse, 1998.

Çeviri: Kaan Gündes

2020 yılının Ağustos ayı, yalnızca Ekim Devrimi'nin önderlerinden ve Dördüncü Enternasyonal'in kurucusu Lev Troçki'nin katledilişinin 80. yıldönümüne ev sahipliği yapmıyor. Bu yılın 27 Ağustos'u aynı zamanda, Marksizm'in felsefi metodolojisini derinden etkilemiş olan büyük Alman filozofu Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in de doğumunun 250. senesi. Genel olarak felsefe dünyasında yapısalcı, postmodern, analitik, pragmatist ve pozitivist ekoller tarafından, özel olarak da sol içi tartışmalarda Bernsteincilik, Stalinizm ve benzeri eğilimler tarafından tarihsel konumundan sürgün edilmeye çalışılmış olan bu büyük dehanın öğretisini anmak için, *Troçkist* Yayın Kurulu olarak, Hegel'in en sıkı eleştirel öğrencilerinden olan Lev Troçki'nin 1933 ile 1935 seneleri arasında Hegelci sistem ve diyalektik üzerine aldığı notları paylaşmaktan daha iyi bir yol olamayacağını düşündük.

Troçki'nin *Felsefe Defterleri* ne Lenin'in ilk emperyalist paylaşım savaşı esnasında aldığı felsefe notları kadar, ne de Bolşevik Parti ileri gelenlerinden olan Buharin'in Stalin'in zindanlarında kaleme aldığı diyalektik yönetime dair felsefi arabeskler kadar tanınır olamadı. Bunun başlıca nedeni bu defterlerin tutulduğu Harvard Üniversitesi'nin Troçki arşivlerinin, 1980'e kadar araştırmacılara açılmamış olmasıdır. Troçki arşivleri kamuya açıldıktan sonra ise, büyük devrimcinin milyonlarca adet kağıdı bulan belgeleri ve el yazmaları arasında bu felsefe notlarını bulmak seneler sürmüş ve dolayısıyla da *Felsefe Defterleri*'nin ilk basımı 1998'i bulmuştur. Defterlerin zengin içeriği şaşırtıcı ve hayranlık uyandırıcıdır. Troçki sayfalar boyunca, kendi düşünceleriyle bir iç diyalog kurarak

Leninizm'in politik ve felsefî kökenlerini, Hegel'in Kant ve Laplace sistemleri karşısındaki pozisyonunu, kendi çağının pozitivist alıklarının şapşallıklarını, Darwinizm ile organik evrimin insan düşüncesinde açtığı olanakları, Freud'un psikanaliz yönteminin neden diyalektik materyalizmin insan psikolojisine uygulanmış biçimi olduğunu, erken dönem Rus devrimci hareketinin ileri ve geri taraflarını tartışır. El yazmalarının geneli Rusça'dır ancak orada veya burada Almanca veya Fransızca alınmış notlar da mevcuttur.

Troçki'nin düşünce akışının biçimini tahrif etmemek için biz Almanca ve Fransızca yazılmış, birkaç kelimededen oluşan ufak notları olduğu gibi koruduk. Bununla birlikte notların deftere geçiriliş biçimine de saygı duyduk. Troçki'nin ortaladığı kelimeleri ortaladık, yarım bıraktığı cümleleri yarım bıraktık ve bazen kurduğu cümle soru cümlesi olmasa da, cümlenin sonuna soru işareti koyduğunda, bu noktalama işaretlerini de oldukları halleriyle muhafaza ettik. Okur Troçki'nin *Felsefe Defterleri*'nin bir parçasının Türkçe'ye ilk kez çevrildiğini bilmeli.

İyi okumalar dileriz.

Hegel defteri

Hegel

L. [Lenin] konusuna bak.

“Diyalektiği” inkar edenler onu basitçe lüzumsuz, düşünceyle faydasız bir oyun olarak addederler. Pozitif bilimler yeterlidir! O halde pozitif bilimler saf matematik ile *mantığı* dışlar mı?

Aslında yüksek matematiğin temel matematikle olduğu gibi, diyalektik de mantıkla (formel) bağlantılıdır.

Hegel'in kendisi diyalektiği tam olarak mantık olarak, insanın bilme yetisinin biçimlerinin bilimi olarak görüyordu ama Hegel'de bu biçimler dünyanın içinde geliştii biçimlerdir, burada mantıksal biçimler içinde [dünya] maddi içeriğini [gerçekleştirir]. Diyalektik Hegel tarafından *Wissenschaft der Logik* isimli eserde özetlendi.

Hegel açısından diyalektik daha geniş boyutların - uzayda ve zamanda - mantığıdır, evrensel mantıktır, evrenin nesnel mantığıdır.

Kavramın kendisinin olumsuzlanması

Hayatın kumaşını karmaşık bir örgü parçası olarak gözümüzde canladırırsak, o zaman *kavramı* ayrı dikişlerle denk tutabiliriz. Her kavram bağımsız ve tamamlanmış gözükür (formel mantık onlarla bu yönde iş yapar), gerçekte ise her dikişin, onu bitişikteki dikişe bağlayan iki ucu vardır. [Dikişin] ucundan çekilirse sökülür - kavramın, kendi *sonsuzluğu* içinde, kendi numaradan bağımsızlığı içinde diyalektik *olumsuzlanması*.

Mantıksal sınıflandırmaya göre bazı nesnelere (fenomen) sınırlarla kolayca kısıtlanabilir, diğerleri bize zorluklar sunar: Daha sıkı bir ilişki içinde oraya veya buraya konabilirler (...). Sistematikçilerin öfkelerini provoke edercesine, böylesine geçiş formları diyalektikçiler için istisnai bir şekilde ilgi çekicidir çünkü onlar sınıflandırmanın kısıtlı sınırlarını paramparça ederler, yaşayan bir sürecin gerçek bağlantılarını ve ardışıklığını meydana çıkarırlar.

Hegel'e göre *varlık ve düşünce* özdeştir (mutlak idealizm). Materyalizm bu *özdeşliği* benimsemez - varlığı düşünceye önceler.

“abstrakt, tot unbewegend” (I, 43)

Sehr gut!

Hegel'e göre varlık ve düşüncenin özdeşliği, nesnel ve öznel mantığın özdeşliğini, onların nihai uyumunu belirtir. Materyalizm öznel ile nesnelin birbirine uygunluğunu, onların birliğini kabul eder ama onların özdeşliğini değil; diğer bir deyişle, bilimsel görüşün (bilinç) ifadesi olduğu intizamın yalnızca mantıksal çerçevesini korumak için maddeyi kendi maddeselliğinden azat etmez.

“in ihrer Wahrheit das ist in ihrer Einheit”

I, 43

Sehr gut!

Öğretmenin doktrini, sadece tembel düşünce için bir yastığa dönüştürülen hazır sonuçlar üzerinden ele alınıyor. Hegel, Kant ve epigonları üzerine. (I, 44)

Kant'tan Hegel'e (dualizmden monizme)

Kant: Akıl kendi-kendine-yasa-koyucudur, kendi kavrayışının araçlarını (kategoriler) kendisi inşa eder; yalnızca *bir şeyin kendi olarak varlığı* bilincin dışında bulunur.

Hegel: Ama bir şeyin kendisi olarak varlığı yalnızca akıl tarafından yaratılmış bir mantıksal soyutlamadır; sonuç olarak Aklın haricinde hiçbir şey var değildir.

Hegel'in *mutlak idealizminin* de *kendi-kendine-yasa-koyucu bir solipsizm* olduğunu söylemek mümkün müdür?

Kavram - kapalı bir daire değildir, ama bir döngüdür, bir tarafı geçmişe doğru hareket eder, diğer tarafı - geleceğe doğru.

Eğer çekiştirirseniz döngüyü kırabilirsiniz, ama aynı zamanda onu düşümleyebilirsiniz de. (Bu daha önce bir kere söylenmişti!!)

Mikhailovskii ve diğerleri üçlülüğü *geçmiş, şimdi ve gelecek* üzerinden anlıyorlar. Burada gerçeğin bir gölgesi mevcut ama sadece gölgesi. Kavramsallaştırmamız *süreçleri* yansıtır, [bu süreçleri] "*nesnelere*" dönüştürür. Bir kavramın oluşturulması için şimdinin her türü elverişli değildir; sürecin kalıcı bir temsilini oluşturmak için, onun belirli bir *stabilizasyonu* gereklidir. Bilincin eylemi böylece stabilizasyonu hazırlayan geçmişten bir kopuştur. Kavramsallaştırmamızın "en dayanıklı" olanı, gündelik ortamımızın nesnelere "en dayanıklı" olanı olan dünya kavramımız, güneş sisteminin devrimci oluşumuyla mutlak bir kopuşa dayanmaktadır. Kavram muhafazakardır. Onun muhafazakarlığı a.) faydacı amacından, b.) tıpkı insanlık gibi bir kişinin hafızasının da kısa olması gerçeğinden kaynaklanır.

Dolayısıyla üçlülük, birbirinden farklılaşmamış geçmiş, şu an ve gelecekle uygunluk göstermez ama sürecin gelişen etaplarıyla [uygunluk gösterir],

İkinci Defter'den pasajlar

(...)

Diyalektik

Niceliğin niteliğe dönüşümünün diyalektiğin temel yasası olduğu anlaşılmalı çünkü o bize, evrimci süreçlerin genel formülünü veriyor - doğanın olduğu gibi toplumun da.

Kavrama yetisi şeylerin farklılaştırılmasıyla, onların birbirleriyle olan karşıtıllıklarıyla, onların niteliksel farklılıklarının sınıflandırılmasıyla başlar. Niceliksel tanımlar bağımsız tikellerle işler, sonuç olarak onlar nitel tanımlara (beş parmak, on yıl, yüz amper) bağılıdırlar.

Pratik düşünce bu sınırlar içinde yaşar. Bir sığır tüccarı için inek inehtir; tüccar yalnızca ineğin memelerinin bireysel nitelikleriyle ilgilenir. Kendisinin pratik bakış açısından inekle amip arasındaki genetik bağlara ilgisizdir.

Atom teorisinin bakış açısından evreni ele alırsak, o zaman evren bize niceliğin niteliğe dönüşümünün ve bunun tersinin devasa bir laboratuvarı gibi gözükür.

Bunu kabullenmek mümkündür ancak birisinin düşüncesinin temel ilkesi kılmak noktasında başarısız olmak da olasıdır. Daha yüksek ilkelere, insanlığın özünde bulunan ahlak kurallarına inanan bazıları var ki onlar Kant-Laplace dünya görüşünü İncil ile ilgili inançlarla ve yarı-inançlarla birleştiriyorlar ve bir yandan da kendilerini Darwinist diye pazarlıyorlar.

Evreni - herhangi bir istisna olmaksızın - oluşum ile dönüşümün bir ürünü olarak görüyoruz, bilinçli bir varlığın meyvesi olarak değil. Evreni böyle gördüğümüz için niceliğin niteliğe dönüşümü evrensel bir değere sahip.

Şüphesiz Hegel'in kendisi niceliğin niteliğe dönüşümü yasasına tamamen hak ettiği üstün değeri vermedi. Hegel'in dayandığı Kant-Laplace teorisiydi ancak

Darwinizm'i de Marksizm'i de bilmiyordu. Diyalektikçi Hegel'in Prusya devletini mutlak İdea'nın vücut bulması olarak değerlendirdiğini hatırlamak kesinlikle yeterli olacaktır.

Hegel'i takip ederek Engels, mutlak ve değişmez kategorilerle düşünenlere, yani dünyayı değişmez niteliklerin kümeleşmeleri olarak görselleştirenlere metafizikçiler ismini verdi.

Az veya çok saf biçimiyle "metafizik" düşünme belki de yalnızca yabanilerde vardı. Uygur halklar arasında eklektisizm yönetiminde. "Evrimin", "gelişimin" yasaları her şey hesaba katılırsa karşılık buluyor ama onlardan bağımsız olarak birkaç mutlak kategori de kabul ediliyor - ekonomi alanında (özel mülkiyet), politikada (demokrasi, yurtseverlik), ahlakta (kategorik emperatif).

Bugünkü durumda Anglo-Sakson düşünce ampirizmin muhafazasıdır.

İngiliz akademisyenin kafasında, tıpkı kütüphanesinin raflarında olduğu gibi Darwin ile İncil birbirlerini rahatsız etmeksizin yan yana durmaktadır. Anglo-Sakson düşünme biçimi su geçirmez bölmelerin sistemine göre kurulmuştur. Buradan muhafazakar Anglo-Sakson dünyasında, bütün su geçirmez bölmeleri yok eden diyalektik düşünceye en inatçı muhalefet doğmuştur.

"Kendi karşısına dönüşme"

Vernunft wird Unsinn

Wohltat — Plage

Fenomeni görünüşü veya karşıtı uyarınca gözlemlemek, onları kendi *niteliği*

uyarınca görmek demektir.

Niteliğin niceliğe dönüşümü ve bunun tersi, bir niceliğin bir başka niceliğe dönüşümünü öngörür.

Freud'a bak.

İlkel dillerde büyük ve küçük, yüksek ve aşağı ve benzerleri yalnızca *bir kelimeyle* ifade edilir ve büyükle küçük arasındaki karşıtlık da jestlerle, tonlamayla, vs. ifade edilir. Başka bir deyişle dil gelişim aşamasındayken, yalnızca genel bir karaktere sahipti ve birbirlerine karşıt nitelikleri niceliksel farklara dönüştürüyordu.

Tam olarak aynı şey tatlı ve acı kavramlarına da uygulandı ve daha sonra da iyi ile kötüye, zenginlik ile yoksulluğa, vs.

Bu soyut formüllerde hareketin, değişimin, cennetin yıldızlarının dönüşümünün, dünyanın, doğanın ve insan toplumunun en genel yasalarına (biçimlerine) sahibiz.

Bu, bir rejimden diğerine geçişin mantıksal (diyalektik) biçimleridir. Ancak böylesine genel olan bir biçimde, bu yalnızca bir olasılık meselesi.

Soyut bir olasılığın somut bir ihtiyaca dönüşümü (yine diyalektiğin önemli bir yasası), her defasında belirli maddi koşulların bir bileşimi olarak tarif edilir? Böylece feodal sınıflar üzerindeki bir burjuva zafer olasılığından zaferin kendisine kadar çeşitli zaman aralıkları vardı ve zafer sık sık bir yarı-zafer gibi gözükte.

Bir olasılığın bir ihtiyaç haline gelebilmesi için, kimi faktörlerin karşılıklı olarak güçlenmesi ve kimilerinin de zayıflaması, güçlenenler ile zayıflayanların arasında belirli içsel ilişkilerin olması gerekir. Başka bir ifadeyle: Birbirine bağlanmış birkaç dizi niceliksel değişimin güçlerin yeni bir gruplaşması için yolu hazırlaması gerekir.

Böylece olasılığın ihtiyaca dönüşümü yasası — son tahlilde — niceliğin niteliği yasasına götürür.